[2019] 13 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 425

ਉਤਮ ਰਾਮ

ਬਨਾਮ

ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁਦਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ

(2019 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 1545)

17 ਅਕਤੂਬਰ 2019

[ਐਲ. ਨਾਗੇਸ਼ਵਰ ਰਾਓ ਅਤੇ ਹੇਮੰਤ ਗੁਪਤਾ, ਜੇ.ਜੇ.)

ਨੈਗੋਸ਼ੀਏਬਲ ਇੰਸਟਰੂਮੈਂਟਸ ਐਕਟ, 1881 - ਧਾਰਾ 138 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 118, 139 - ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਤਪਾਦਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਬ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਜੋ ਅੱਗੇ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਲਈ ਰੋਪਵੇਅ ਰਾਹੀਂ ਰੋਡਹੈਡ ਤੱਕ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ - ਪੈਕਿੰਗ ਸਮੱਗਰੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਏਜੰਟ ਰਾਹੀਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਤੋਂ ਉਧਾਰ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਖਰੀਦੀ ਗਈ ਸੀ - ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਏਜੰਟ ਵਿਚਕਾਰ ਖਾਤਿਆਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਆਖਰਕਾਰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਏਜੰਟ ਅਤੇ 5 ਰੁਪਏ ਵਿਚਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, 38,856/- ਰੁਪਏ ਵਸੂਲਣਯੋਗ ਪਾਏ ਗਏ - ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਚੈੱਕ - ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ - ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ - ਖਾਰਜ - ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖੀ ਗਈ - ਅਪੀਲ 'ਤੇ, ਕਿਹਾ ਗਿਆ: ਚੈੱਕ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਧਾਰਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ - ਚੈੱਕ ਧਾਰਕ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚੈੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ - ਕਿਉਂਕਿ

ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ, ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਬੋਝ ਹੈ ਕਿ ਚੈੱਕ ਕਿਸੇ ਕਰਜ਼ੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੇਣਦਾਰੀ ਲਈ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ - ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਏਜੰਟ ਨੇ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਸਿਰਫ ਡੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ, ਪੈਕਿੰਗ ਸਮੱਗਰੀ ਜਾਂ ਕੁੱਲ ਦੇਣਦਾਰੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣਾ ਕਰਜ਼ਾ ਸਾਬਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਲਿਖਤੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੇ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਇਆ - ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ, ਇੱਕ ਨਤੀਜਾ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੋਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਾਪਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ - ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਧੀਨ ਚੈੱਕ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਲਏ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੌਜੂਦਾ ਕਰਜ਼ਾ - ਕਿਸੇ ਜੁਰਮ ਲਈ ਚੈੱਕ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ - ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਜੁਰਮਾਨੇ ਵਜੋਂ 10,77,712/- ਰੁਪਏ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਭਾਵ 5,38,856/- ਰੁਪਏ ਦੇ ਚੈੱਕ ਦੀ ਰਕਮ ਦਾ ਦੁੱਗਣਾ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ - ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਵੇਗੀ - ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤਾ, 1973 - ਧਾਰਾ 313.

XXXXXX

ਅਪੀਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਦਾਲਤ ਨੇ,

ਕਿਹਾ ਕਿ : 1.1 ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਗਲਤ ਹੈ; ਤਰਕਹੀਣ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭੌਤਿਕ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀਤਾ ਅਤੇ ਬੇਨਿਯਮੀ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 138 ਨੈਗੋਸ਼ੀਏਬਲ ਇੰਸਟਰੂਮੈਂਟਸ ਐਕਟ, 188 ਤਹਿਤ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵਿੱਚ ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਚੈੱਕ ਸਮੇਤ ਇੱਕ ਨੈਗੋਸ਼ੀਏਬਲ ਇੰਸਟਰੂਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 118 (ਏ) ਅਤੇ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 139 ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰਜ਼ਾ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚੈੱਕ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਧਾਰਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚੈੱਕ ਧਾਰਕ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚੈੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਬੋਝ ਹੈ ਕਿ ਚੈੱਕ ਕਿਸੇ ਕਰਜ਼ੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੇਣਦਾਰੀ ਲਈ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। [ਪਾਰਸ 18-20][432-ਡੀ, ਈ-ਐਚ; 433-ਏ-ਬੀ]

1.2 ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ। ਚੈੱਕ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਸਬੂਤ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰੇ ਕਿ ਚੈੱਕ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 138 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਕਰਜ਼ੇ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਏਜੰਟ ਨੇ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਸਿਰਫ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ

ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਜਾਂ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਵਿੱਚ ਮੌਖਿਕ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਜਦੋਂ ਲਿਖਤੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਉਸ ਰਕਮ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਚੈੱਕ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। (ਪਾਰਸ 21, 27)[433-C; 439-B-C]

1.3 ਦੋਸ਼ੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ, ਬਲਕਿ ਵਿਗਾੜ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਡੱਬਿਆਂ, ਪੈਕਿੰਗ ਸਮੱਗਰੀ ਜਾਂ ਕੁੱਲ ਦੇਣਦਾਰੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਦਰ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਵਾਦਿਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣਾ ਕਰਜ਼ਾ ਸਾਬਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਧੀਨ ਚੈੱਕ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਲਏ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਚੈੱਕ ਧਾਰਕ ਭਾਵ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹ 'ਤੇ ਉਲਟ-ਪੜਤਾਲ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਡੱਬਿਆਂ, ਟ੍ਰੇਆਂ ਜਾਂ ਪੈਕਿੰਗ ਸਮੱਗਰੀ ਜਾਂ ਵਸੂਲੀ ਗਈ ਦਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਅੰਤਰ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਜੋ CW 3 ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਸਿੱਟਾ ਨਾ ਸਿਰਫ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਵਿਪਰੀਤ ਹੋਣਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਥਿਰ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 138 ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਜੁਰਮ ਲਈ ਚੈੱਕ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੁਰਮਾਨੇ ਵਜੋਂ 10,77,712/- ਰੁਪਏ ਦਾ

ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਭਾਵ 5,38,856/- ਰੁਪਏ ਦੇ ਚੈੱਕ ਦੀ ਰਕਮ ਦਾ ਦੁੱਗਣਾ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ। ਜੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਰਕਮ ਅਤੇ ਲਾਗਤਾਂ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਣੀ ਪਵੇਗੀ। (ਪਾਰਸ 28,32-34) [439-C-E; 440-E-G; 441-A-B]

XXXXXX

ਉੱਤਮ ਰਾਮ ਬਨਾਮ ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁਦਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ 427

ਕੁਮਾਰ ਐਕਸਪੋਰਟਸ ਬਨਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਕਾਰਪੇਟਸ (2009) 2 **ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ** 513: [2008] 17 **ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ** 572 – **ਵੱਖਰਾ ਕਿਤਾ ਗਿਆ।**

ਐਮ.ਐਸ. ਨਾਰਾਇਣ ਮੈਨਨ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਰਾਜ (2006) 6 **ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ** 39: [2006] 3 Suppl. **ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ** 124 – **ਅਣਉੱਚੀਤ ਮੰਨੀਆ ਗਿਆ।**

ਹਿਤੇਨ ਪੀ ਦਲਾਲ ਬਨਾਮ ਬਰਿੰਦਰਨਾਥ ਬੈਨਰਜੀ (2001) 6 **ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ** 16: [2001] 3 **ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ** 900; ਰੰਗੱਪਾ ਬਨਾਮ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ (2010) 11 441: [2010] 6 **ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ** 507; ਕਿਸ਼ਨ ਰਾਓ ਬਨਾਮ ਸ਼ੰਕਰਗੌੜਾ (2018) 8 **ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ** 165: [2018] 5 **ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ** 69; ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਮੁਕੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ (2019) 4 **ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ** 197: [2019] 2 **ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ** 24; ਰੋਹਿਤਭਾਈ ਜੀਵਨਲਾਲ ਪਟੇਲ ਬਨਾਮ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਏ.ਆਈ.ਆਰ 2019 **ਐਸ.ਸੀ** 1876; ਵਿਜੇ ਬਨਾਮ ਲਕਸ਼ਮਣ ਅਤੇ ਹੋਰ (2013) 3 **ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ** 86: [2013] 4 **ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ** 80; ਐਮ.ਐਸ ਨਾਰਾਇਣ ਮੈਨਨ ਅਤੇ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਪੀ ਕੇ ਸੁਰੇਂਦਰਨ (2008) 1 **ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ** 258: [2007] 10 **ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ** 1010;

ਜੌਨ ਕੇ ਅਬਰਾਹਾਮ ਬਨਾਮ ਸਾਈਮਨ ਸੀ ਅਬਰਾਹਾਮ (2014) 2 **ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ** 236: [2013] 12 **ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ** 753 - ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

XXXXXX

ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੇਸ ਹਵਾਲਾ		
[2001] 3 SCR 900	ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 16
[2008] 17 SCR 572	ਵਿੱਲਖਣ ਕਿਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 16
[2010] 6 SCR 507	ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 16
[2018] 5 SCR 69	ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 23
[2019] 2 SCR 24	ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 24
AIR 2019 SC 1876	ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 25
[2006] 3 Suppl. SCR 124	ਅਣਉੱਚੀਤ ਮੰਨੀਆ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 29
[2013] 4 SCR 80	ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 31
[2007] 10 SCR 1010	ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 32
[2013] 12 SCR 753	ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 32

ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ: 2019 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 1545 ਵਿੱਚ।

2018 ਦੇ Crl. ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 431 ਵਿੱਚ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸ਼ਿਮਲਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ, ਦੇ 17.12.2018 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ।

ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਵੱਲੋਂ ਬੀ.ਐਸ. ਬੰਥੀਆ, ਸਚਿਨ ਡਾਗਾ, ਰਾਜੇਸ਼ ਕੰਡਾਰੀ।

ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਵੱਲੋਂ ਅਭਿਮਨਿਊ ਝੰਬਾ, ਹੇਮਲਤਾ ਰੰਗਾ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਆਰ.ਏ. ਥੋਨਾਨਦ ਥੰਗਲ, ਹਟਨੀਮਾਵੀ, ਆਸ਼ੀਸ਼ ਝੰਬ, ਸਮੀਰ ਅਲੀ ਖਾਨ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਸ਼ਲੀਨ ਕੌਰ, ਸਲੋਜ ਸਮਾਜੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਲਿਜ਼ ਮੈਥਿਊ, ਐਡਵੋਕੇਟ (ਏ.ਸੀ.)।

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਈਆ ਗਿਆ

ਹੇਮੰਤ ਗੁਪਤਾ, ਜੇ.

1. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਾਈ ਕੋਰਟ, ਸ਼ਿਮਲਾ ਵੱਲੋਂ 17.12.2018 ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਵਾਨ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਨੈਗੋਸ਼ੀਏਬਲ ਇੰਸਟਰੂਮੈਂਟਸ ਐਕਟ, 18811 ਦੀ ਧਾਰਾ 138 ਤਹਿਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਖਾਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

2. ਸੇਵਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ, 16.09.2019 ਨੂੰ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਲਿਜ਼ ਮੈਥਿਊ, ਐਡਵੋਕੇਟ ਨੂੰ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

---

[1]ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ "ਐਕਟ"

XXXXXX

3. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਲੂ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸੇਬ ਦੇ ਬਾਗ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਹੋਰ ਸੇਬ ਉਤਪਾਦਕਾਂ ਨੂੰ ਨਕਦ ਅਤੇ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਸੇਬ ਦੇ ਡੱਬੇ, ਟ੍ਰੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੈਕਿੰਗ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਵਪਾਰਕ ਰੋਪਵੇਅ ਦਾ ਵੀ ਮਾਲਕ ਹੈ ਜੋ ਕਈ ਹੋਰ ਸੇਬ ਦੇ ਬਾਗਾਂ ਨੂੰ ਰੋਡਹੈਡ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਤਪਾਦਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਗਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਉਪਜ ਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਤੱਕ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਮਿਲ ਸਕੇ।

4. ਸਾਲ 2011 ਵਿੱਚ, ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਤਪਾਦਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਬ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਜੋ ਅੱਗੇ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਲਈ ਰੋਪਵੇਅ ਰਾਹੀਂ ਰੋਡਹੈਡ ਤੱਕ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਪੈਕਿੰਗ ਸਮੱਗਰੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਏਜੰਟ ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ ਪੁੱਤਰ ਕੁਮਤ ਰਾਮ ਰਾਹੀਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਤੋਂ ਉਧਾਰ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਖਰੀਦੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਤੰਬਰ 2011 ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਏਜੰਟ ਵਿਚਕਾਰ ਖਾਤਿਆਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 5,38,856/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਵਸੂਲੀ ਯੋਗ ਪਾਈ ਗਈ। ਉਕਤ ਰਕਮ ਲਈ ਚੈੱਕ ਨੰਬਰ 942816 ਮਿਤੀ 2.10.2011 ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਕਤ ਚੈੱਕ ਬੈਂਕ ਵੱਲੋਂ 11.10.2011 ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ 'ਤੇ "ਨਾਕਾਫੀ ਫੰਡਾਂ" ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

5. ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ 27.10.2011 ਨੂੰ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਪਤੇ 'ਤੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਰਜਿਸਟਰਡ ਕਵਰ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ, 27.10.2011 ਦਾ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਕੋਈ ਭੁਗਤਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ।

6. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੈਗਾਂ, ਬਾਰਦਾਨੇ ਅਤੇ ਪੈਕਿੰਗ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ 7,86,300/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਭੁਗਤਾਨਯੋਗ ਪਾਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ 2,47,444/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਨੂੰ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ 5,38,856/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਭੁਗਤਾਨਯੋਗ ਪਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਚੈੱਕ ਨੰਬਰ 942816 ਮਿਤੀ 2.10.2011 ਨੂੰ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

7. ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ, CW 1 ਧੀਰਜ ਕੁਮਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਚੈੱਕ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਦਾ ਬੈਂਕ ਰਿਕਾਰਡ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ CW 2 ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ ਪੁੱਤਰ ਕੁਮਤ ਰਾਮ ਨੂੰ ਵੀ CW 3 ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਗਵਾਹ ਬਾਕਸ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਪਰ ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ DW 1 ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ।

8. ਵਿਦਵਾਨ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਚੈੱਕ ਦੀ ਰਕਮ ਚੈੱਕ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਮਿਤੀ 'ਤੇ ਕਥਿਤ ਰਕਮ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਚੈੱਕ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

XXXXXX

9. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਲਫਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਲਟ-ਪੜਤਾਲ ਵਿੱਚ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਅਕਤੂਬਰ 2011 ਵਿੱਚ Exh. CW 1/ਬੀ ਵਿੱਚ ਚੈੱਕ ਭਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ

ਚੈੱਕ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਖੁਦ ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਵਿਅਕਤੀ, ਉਹ ਖੁਦ, ਦੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦਾ ਏਜੰਟ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਚੈੱਕ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੇ ਚੈੱਕ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ ਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੇ ਚੈੱਕ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੀ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੀ ਚੈੱਕ ਬੁੱਕ ਚੋਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਖਾਲੀ ਚੈੱਕ ਭਰਿਆ ਹੈ।

10. CW 3. ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੇਬ ਉਤਪਾਦਕਾਂ ਤੋਂ ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਸੇਬ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਮਲਾ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਸਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ 7,86,300/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਵਸੂਲਣੀ ਸੀ ਅਤੇ 2,47,444/- ਰੁਪਏ ਦੇ ਐਡਜਸਟਮੈਂਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਕੀ ਰਕਮ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਭੁਗਤਾਨਯੋਗ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਉਸ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਚੈੱਕ ਨੰਬਰ 942816 ਮਿਤੀ 2.10.2011 ਨੂੰ 5,38,856/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

11. ਉਲਟ-ਪੜਤਾਲ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੀ ਪੈਕਿੰਗ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਚੈੱਕ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਉਤਪਾਦਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਚੈੱਕ EXH. CW 1/ਬੀ ਕੁਠਵਾ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਚੈੱਕ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖਾਤੇ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸਾਲ 2011 ਵਿੱਚ ਚੈੱਕ ਬੁੱਕ ਗੁੰਮ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਕੇ ਚੈੱਕ ਬੁੱਕ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਚੈੱਕ ਭਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ

ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨਾਲ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤਾ[2] ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਤਹਿਤ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਕੇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 9 ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜਵਾਬ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

"Q.9 ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਕਿਉਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ?

ਉੱਤਰ: ਇਹ ਝੂਠਾ ਕੇਸ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਚੈੱਕ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

12. DW 1-ਰਣਜੀਤ, ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਦੀ ਮੁਲਜ਼ਮ ਵੱਲੋਂ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਨੇ ਆਪਣੀ ਚੈੱਕ ਬੁੱਕ ਗੁੰਮ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਮਿਤੀ 09.09.2011 ਨੂੰ ਇੱਕ ਐਂਟਰੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚੈੱਕ ਨੰਬਰ 942801-942820 ਹੈ।

---

[2] ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ "ਕੋਡ"

XXXXXX

13. ਵਿਦਵਾਨ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇੱਕ ਨਤੀਜਾ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਿਰਫ ਐਂਟਰੀ Exh. DW 1/ਏ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਉਕਤ ਚੈੱਕ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਰਟ ਚੈੱਕ ਬੁੱਕ ਦੇ ਗੁੰਮ ਹੋਣ ਦੇ ਝੂਠੇ ਸਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜੇ ਚੈੱਕ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਕੋਲ ਉਕਤ ਚੈੱਕ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਕਈ ਮੌਕੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਸੂਚਨਾ Exh. CW 1 /

ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਵਿਦਵਾਨ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ:

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੈੱਕ CW 1/ਬੀ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਚੈੱਕ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਰਿਟਰਨ ਮੈਮੋ Exh. CW 1/ਸੀ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮੰਗ ਸੂਚਨਾ ਵੀ ਡਿਸ਼ਨੋਰ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ 30 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੌਜੂਦਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸੀਮਾ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭਰੀ ਗਈ ਹੈ।

14. ਫਿਰ ਵੀ, ਵਿਦਵਾਨ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਰੱਖੀ ਕਿ ਚੈੱਕ ਦੀ ਰਕਮ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਯੋਗ ਕਰਜ਼ਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਖੋਜ ਵਾਪਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ:

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਇਸ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਾਰਥਕ ਉਲਟ-ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਪਰੋਕਤ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਕੇ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਕੋਲ ਲੋੜੀਂਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

15. ਹਾਲਾਂਕਿ, ਵਿਦਵਾਨ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵਿੱਚ ਡੱਬਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਪਾਇਆ। ਇਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਚੈੱਕ ਦੀ ਰਕਮ ਚੈੱਕ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਨੂੰ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੇਬ ਦੇ ਡੱਬਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਾਰੇ ਤਿੰਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਸਕਰਣ

ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਕਥਿਤ ਰਕਮ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗੀ।

16. ਇੱਕ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ **ਹਿਤੇਨ ਪੀ ਦਲਾਲ ਬਨਾਮ ਬਰਿੰਦਰਨਾਥ ਬੈਨਰਜੀ**[3]**, ਕੁਮਾਰ ਐਕਸਪੋਰਟਸ ਬਨਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਕਾਰਪੇਟਸ**[4] **ਅਤੇ ਰੰਗੱਪਾ ਬਨਾਮ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ**[5] ਵਰਗੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚੈੱਕ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਦਾਲਤ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੀ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਗੈਰ-ਹੋਂਦ ਇੰਨੀ ਸੰਭਾਵਿਤ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸਮਝਦਾਰ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਦਲੀਲ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੋ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹਾ:

---

[3] (2001) 6 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 16

[4] (2009) 2 SCC 513

[5] (2010) 11 441

XXXXXX

"21. ਹੁਣ, ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਪੱਖ ਉਠਾਏ ਸਨ, ਪਰ ਵਿਦਵਾਨ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

17. ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸੇਬ ਦੇ ਖਾਲੀ ਡੱਬਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਡੱਬੇ ਦੀ ਦਰ ਬਾਰੇ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਦਾ ਦੁਬਾਰਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਮੰਨਣ ਲਈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

18. ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਗਲਤ ਹੈ; ਤਰਕਹੀਣ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭੌਤਿਕ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀਤਾ ਅਤੇ ਬੇਨਿਯਮੀ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 138 ਤਹਿਤ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵਿੱਚ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

19. ਚੈੱਕ ਸਮੇਤ ਅਨੈਗੋਸ਼ੀਏਬਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 118 (ਏ) ਅਤੇ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 139 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 118 (ਏ) ਅਤੇ 139 ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

"118. **ਗੱਲਬਾਤ ਯੋਗ ਯੰਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਧਾਰਨਾਵਾਂ**- ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ:-

(ਓ) ਵਿਚਾਰਨ ਯੋਗ - ਕਿ ਹਰੇਕ ਸਮਝੌਤਾ ਯੋਗ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਹਰ ਸਾਧਨ, ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ;

139. ਧਾਰਕ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਧਾਰਨਾ- ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿ ਚੈੱਕ ਧਾਰਕ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਰਜ਼ੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੇ

ਪੂਰੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਧਾਰਾ 138 ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਕਿਸਮ ਦਾ ਚੈੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

XXXXXX

ਉੱਤਮ ਰਾਮ ਬਨਾਮ ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁਦਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ [ਹੇਮੰਤ ਗੁਪਤਾ, ਜੇ.]433

20. ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰਜ਼ਾ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚੈੱਕ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਧਾਰਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚੈੱਕ ਧਾਰਕ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚੈੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਬੋਝ ਹੈ ਕਿ ਚੈੱਕ ਕਿਸੇ ਕਰਜ਼ੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੇਣਦਾਰੀ ਲਈ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

21. ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ। ਚੈੱਕ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਸਬੂਤ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰੇ ਕਿ ਚੈੱਕ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 138 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਕਰਜ਼ੇ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

"138. ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਆਦਿ ਲਈ ਚੈੱਕ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ- ਜੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਬੈਂਕ ਕੋਲ ਰੱਖੇ ਗਏ ਖਾਤੇ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਕਰਜ਼ੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਡਿਸਚਾਰਜ ਲਈ ਉਸ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਕਮ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੱਢਿਆ

ਗਿਆ ਕੋਈ ਚੈੱਕ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਬਿਨਾਂ ਭੁਗਤਾਨ ਦੇ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਖਾਤੇ ਦੇ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੀ ਰਕਮ ਚੈੱਕ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਕਾਫੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਵੱਧ ਹੈ। ਉਸ ਬੈਂਕ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਖਾਤੇ ਤੋਂ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰਕਮ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜੁਰਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ...

22. **ਕੁਮਾਰ ਐਕਸਪੋਰਟਸ** ਵਿੱਚ, ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਦੋਸ਼ੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ:

20. ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 138 ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਕੋਲ ਦੋ ਵਿਕਲਪ ਹਨ। ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ ਕੇਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਗੈਰ-ਹੋਂਦ ਇੰਨੀ ਸੰਭਾਵਿਤ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸਮਝਦਾਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਨੋਟ ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਕਰਜ਼ਾ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਹਰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਕੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨਾ ਤਾਂ ਸੰਭਵ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ

ਕਰਨਾ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ 'ਤੇ ਸਬੂਤ ਦਾ ਬੋਝ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਜੋ ਸੰਭਾਵਿਤ ਹੈ, ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣਾ ਪਏਗਾ। ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦਗੀ ਇੰਨੀ ਸੰਭਾਵਿਤ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਸਮਝਦਾਰ ਆਦਮੀ ਕੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਦਲੀਲ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਸਬੂਤ ਜੋੜਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿ ਨੋਟ ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਕਰਜ਼ਾ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲਈ ਸੀ, ਦੋਸ਼ੀ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਭਰ ਹਾਲਾਤ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹਨ, ਤਾਂ ਬੋਝ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ 'ਤੇ ਵੀ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 118 ਅਤੇ 139 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉੱਤਪੰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

XXXXXX

(ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

23. ਕਿਸ਼ਨ ਰਾਓ ਬਨਾਮ ਸ਼ੰਕਰਗੌੜਾ[6] **ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ** ਨੇ ਕੁਮਾਰ ਐਕਸਪੋਰਟਸ ਅਤੇ ਰੰਗੱਪਾ **ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ** ਹੋਏ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਤੀਜੇ ਵਾਪਸ ਕੀਤੇ:

"22. ਇੱਕ ਹੋਰ ਫੈਸਲਾ ਜਿਸ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਰੰਗੱਪਾ ਬਨਾਮ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ [ਰੰਗੱਪਾ ਬਨਾਮ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ, (2010) 11 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 441: (2010) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ (Civ) 477: (2011) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ (Cri)184]। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਕੋਲ 1881 ਦੇ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 139 ਦੇ ਤਹਿਤ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਦੋਸ਼ੀ ਸੰਭਾਵਿਤ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਰਜ਼ੇ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਧਾਰਨਾ ਅਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੈਰਾ 26 ਅਤੇ 27 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ: (ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ ਪੰਨਾ 453-54)

---

[6] (2018) 8 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 165

XXXXXX

"26. ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 139 ਦੁਆਰਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਯੋਗ ਕਰਜ਼ੇ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਜਨਾਰਦਨ ਭੱਟ [ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਜਨਾਰਦਨ ਭੱਟ ਬਨਾਮ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਜੀ ਹੇਗੜੇ, (2008) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 54: (2008) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ (Cri)166] ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਸਹੀਤਾ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਵਾਲੇ ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਬੇਸ਼ਕ ਇੱਕ ਖੰਡਨ ਯੋਗ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੋਸ਼ੀ ਲਈ ਇੱਕ

ਬਚਾਅ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਯੋਗ ਕਰਜ਼ੇ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਕ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਹੈ।

27. ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 139 ਇੱਕ ਉਲਟ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਧਾਰਾ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਝੌਤੇ ਯੋਗ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਧਾਨਕ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 138 ਚੈੱਕਾਂ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਪਰਾਧਿਕ ਉਪਾਅ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਧਾਰਾ 139 ਦੇ ਤਹਿਤ ਖੰਡਨ ਯੋਗ ਧਾਰਨਾ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਦੌਰਾਨ ਬੇਲੋੜੀ ਦੇਰੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇੱਕ ਉਪਕਰਣ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ 138 ਦੁਆਰਾ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਰੈਗੂਲੇਟਰੀ ਅਪਰਾਧ ਵਜੋਂ ਬਿਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਚੈੱਕ ਬਾਊਂਸ ਕਰਨਾ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਿਵਲ ਗਲਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਪਾਰਕ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਿੱਜੀ ਧਿਰਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਅਨੁਪਾਤ ਦੀ ਪਰਖ ਨੂੰ ਉਲਟ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ-ਦੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਬੇਲੋੜੇ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਸਬੂਤ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

24. ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਮੁਕੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ 7 **ਵਜੋਂ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ**, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 139 ਦੇ ਤਹਿਤ ਧਾਰਨਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹਾ:

"20. ਧਾਰਾ 139 ਸਬੂਤ ਦੇ ਭਾਰ ਬਾਰੇ ਆਮ ਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਅਪਵਾਦ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਨੈਗੋਸ਼ੀਏਬਲ ਇੰਸਟਰੂਮੈਂਟਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 139 ਦੇ ਤਹਿਤ ਧਾਰਨਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੈ।

---

[7] (2019) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 197

XXXXXX

ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਸਬੂਤ ਦੇ ਨਿਯਮ ਹਨ ਅਤੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਹੋਣ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ, ਜਿਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕੇਸ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਿਭਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਹਿਤੇਨ ਪੀ ਦਲਾਲ [ਹਿਤੇਨ ਪੀ ਦਲਾਲ ਬਨਾਮ ਬਰਿੰਦਰਨਾਥ ਬੈਨਰਜੀ, (2001) 6 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 16: 2001 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ (Cri) 960] ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਤੱਥ ਦੀ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਵਾਜਬ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

33. ਨੈਗੋਸ਼ੀਏਬਲ ਇੰਸਟਰੂਮੈਂਟਸ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਾਰਾ 20, 87 ਅਤੇ 139 ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਨੂੰ ਸਾਰਥਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਚੈੱਕ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸੌਂਪਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ

ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਜੋੜਦਾ ਕਿ ਚੈੱਕ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਚੈੱਕ ਦਰਾਜ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਭਰਿਆ ਗਿਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਚੈੱਕ 'ਤੇ ਦਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਜੇ ਚੈੱਕ ਹੋਰ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ, ਤਾਂ ਧਾਰਾ 138 ਦੀਆਂ ਦੰਡਾਤਮਕ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

36. ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਵੱਲੋਂ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਖਾਲੀ ਚੈੱਕ ਪੱਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਕੁਝ ਭੁਗਤਾਨ ਲਈ ਹੈ, ਨੈਗੋਸ਼ੀਏਬਲ ਇੰਸਟਰੂਮੈਂਟਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 139 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਚੈੱਕ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

25. ਰੋਹਿਤਭਾਈ ਜੀਵਨਲਾਲ ਪਟੇਲ ਬਨਾਮ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ[8] **ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੂਜੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ** ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ:

"18. ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ NI ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 118 ਅਤੇ 139 ਤਹਿਤ ਅਨੁਮਾਨ ਕੱਢਣ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖੇ ਗਏ ਬੈਂਕ ਖਾਤੇ 'ਤੇ 3 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਲਈ ਲਏ ਗਏ ਚੈੱਕਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਉਕਤ ਚੈੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਬੰਧਤ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਕਾਇਆ ਨਾਕਾਫੀ ਹੋਣ ਜਾਂ ਖਾਤਾ ਬੰਦ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਧਾਰਾ 138 ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਧਾਰਾ 118 ਅਤੇ

139 ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਤ ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਨ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵੀ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਸੂਚਨਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਧਾਰਨਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਧੀਨ ਚੈੱਕ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਲਏ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਚੈੱਕ ਧਾਰਕ ਭਾਵ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਨ. ਇਸ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਭਾਵਿਤ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

---

[8] ਏ.ਆਈ.ਆਰ 2019 ਐਸ.ਸੀ 1876

XXXXXX

ਉੱਤਮ ਰਾਮ ਬਨਾਮ ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁਦਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ [ਹੇਮੰਤ ਗੁਪਤਾ, ਜੇ.]437

20. ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂ ਇਸਦੀ ਗੈਰ-ਹੋਂਦ ਇੰਨੀ ਸੰਭਾਵਿਤ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਸਮਝਦਾਰ ਆਦਮੀ, ਕੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਦਲੀਲ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣਾ ਬੋਝ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸਬੂਤ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਸਿਰਫ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ NI ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 118 ਅਤੇ 139 ਦੇ ਤਹਿਤ ਖੰਡਨ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ.....

32. ਉਪਰੋਕਤ ਪੈਰਾਗ੍ਰਾਫਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਤੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਅਨੁਮਾਨ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਵਧੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਗਲਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਾਂ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਿਗਾੜ ਦੁਆਰਾ ਵਿਗਾੜੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ; ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸਹੀ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

XXXXXX

26. ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ 2.10.2011 ਨੂੰ ਚੈੱਕ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ:

1. CW3 ਦਾ ਬਿਆਨ, ਕਿ ਉਹ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦਾ ਏਜੰਟ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਨੂੰ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕਰਾਸ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਚੁਣੌਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

2. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦਾ CW 2 ਵਜੋਂ ਬਿਆਨ ਕਿ ਚੈੱਕ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

3. ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਚੈੱਕ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਉਲਟ ਜਾਂਚ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਕਿ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਚੈੱਕ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤਾਂ 'ਤੇ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ।

4. ਉੱਤਰਦਾਤਾ 09.09.2011 ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਐਂਟਰੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੈੱਕ ਬੁੱਕ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਚੈੱਕ ਗੁੰਮ ਹੋਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ 27.10.2011 ਨੂੰ ਚੈੱਕ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਦਾ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਸਿਰਫ ਐਂਟਰੀ ਚੈੱਕ ਦੇ ਗੁੰਮ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਖੁਦ ਪਾਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਚੈੱਕ ਦੀ ਰਕਮ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਵੈ-ਸੇਵਾ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ।

5. ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਚੈੱਕ ਬੁੱਕ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਉਹ ਚੈੱਕ ਕਿਸੇ ਕਰਜ਼ੇ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

6. ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸਿਰਫ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਚੈੱਕ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਟੈਂਡ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਚੈੱਕ ਬੁੱਕ ਚੋਰੀ ਹੋਈ ਸੀ।

XXXXXX

7. ਧਾਰਾ 313 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਬਚਾਅ ਦਾ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਦਾ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਚੈੱਕ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

27. ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਏਜੰਟ ਨੇ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਜਾਂ ਲਿਖਤੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਜਿਸ ਲਈ ਚੈੱਕ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

28. ਦੋਸ਼ੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ, ਬਲਕਿ ਵਿਗਾੜ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਡੱਬਿਆਂ, ਪੈਕਿੰਗ ਸਮੱਗਰੀ ਜਾਂ ਕੁੱਲ ਦੇਣਦਾਰੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਦਰ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਵਾਦਿਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣਾ ਕਰਜ਼ਾ ਸਾਬਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਧੀਨ ਚੈੱਕ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਲਏ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਚੈੱਕ ਧਾਰਕ ਭਾਵ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੋਸ਼ੀ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਭਾਵਿਤ ਬਚਾਅ ਸਥਾਪਤ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਧਾਰਨਾ

ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

29. ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ **ਐਮ.ਐਸ. ਨਾਰਾਇਣ ਮੈਨਨ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲਾ ਰਾਜ 9** ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਰਨ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਚੈੱਕ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀ ਗਈ ਰਕਮ ਨੂੰ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਵਜੋਂ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਚੈੱਕ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਧਾਰਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰੇ ਜਿਸ 'ਤੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

30. ਕੁਮਾਰ ਐਕਸਪੋਰਟਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਬੂਤ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਗਵਾਈ ਅਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬੋਝ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਧਾਰਨਾ ਦੁਬਾਰਾ ਉਸਦੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਡੱਬਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜਾਂ ਵਸੂਲੀ ਗਈ ਦਰ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਚੈੱਕ

ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਖਾਤਿਆਂ ਦਾ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

---

[9] (2006) 6 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 39

XXXXXX

31. **ਵਿਜੇ ਬਨਾਮ ਲਕਸ਼ਮਣ ਅਤੇ ਹੋਰ 10** ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰ ਅੰਤਰ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਜਦੋਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ।

32. ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ **ਐਮ ਐਸ ਨਾਰਾਇਣ ਮੈਨਨ ਅਤੇ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਪੀ ਕੇ ਸੁਰੇਂਦਰਨ 11** ਦਾ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇ ਦੋ ਵਿਚਾਰ ਸੰਭਵ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਪੀਲੀ ਅਦਾਲਤ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਦਲੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ **ਜੌਨ ਕੇ ਅਬਰਾਹਾਮ ਬਨਾਮ ਸਾਈਮਨ ਸੀ ਅਬਰਾਹਾਮ 12** ਵਜੋਂ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਕੇਸ ਨਾਲ ਪੱਖਪਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਈਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਯੋਗਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਦਰਅਸਲ, ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਤੀਜੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਰੀਡਿੰਗ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ. ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹ 'ਤੇ ਉਲਟ-ਪੜਤਾਲ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ

ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਡੱਬਿਆਂ, ਟ੍ਰੇਆਂ ਜਾਂ ਪੈਕਿੰਗ ਸਮੱਗਰੀ ਜਾਂ ਵਸੂਲੀ ਗਈ ਦਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਅੰਤਰ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਜੋ CW-3 ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

33. ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਨਾ ਸਿਰਫ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਵਿਪਰੀਤ ਹੋਣਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਥਿਰ ਹੈ। ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹਾਂਗੇ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮੈਥਿਊ ਨੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਆਦੇਸ਼ ਬਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਿਰੁੱਧ ਮੌਜੂਦਾ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦਖਲ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

---

[10] (2013) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 86

[11] (2008) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 258

[12] (2014) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 236

XXXXXX

34. ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਮੌਜੂਦਾ ਅਪੀਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 138 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਚੈੱਕ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਜੁਰਮਾਨੇ ਵਜੋਂ 10,77,712/- ਰੁਪਏ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਭਾਵ 5,38,856/- ਰੁਪਏ ਦੇ ਚੈੱਕ ਦੀ ਰਕਮ ਦਾ ਦੁੱਗਣਾ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਦਾ ਦੁੱਗਣਾ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ। ਜੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਰਕਮ ਅਤੇ ਲਾਗਤਾਂ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਣੀ ਪਵੇਗੀ।

ਦਿਵਿਆ ਪਾਂਡੇ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ: - ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਨ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

Prabhat Kiran, Advocate
D/923/2000
Bar Council of Delhi